

МАТИЦА СРПСКА
ОДЕЉЕЊЕ ЗА КЊИЖЕВНОСТ И ЈЕЗИК

ЗБОРНИК

МАТИЦЕ СРПСКЕ ЗА КЛАСИЧНЕ СТУДИЈЕ
JOURNAL OF CLASSICAL STUDIES MATICA SRPSKA

26 (2024)

Уредништво

Сима Аврамовић (Београд), Растко Васић (Београд), Бхарат Гупт (Делхи),
Милан С. Димитријевић (Београд), Виктор Кастелани (Денвер),
Ксенија Марицки Гађански (Београд), Марк Ниволт (Отава),
Мирко Обрадовић (Београд), Курт Рафлауб (Провиденс), Ливио Росети (Перуђа),
Данијела Стефановић (Београд), Мирјана Д. Стефановић (Нови Сад),
Снежана Ферјанчић (Београд), секретар, Бојана Шијачки Маневић (Београд)

Editorial Board

Sima Avramović (Belgrade), Victor Castellani (Denver),
Milan. S. Dimitrijević (Belgrade), Snežana Ferjančić (Belgrade) – secretary,
Bharat Gupta (Delhi), Ksenija Maricki Gadjanski (Belgrade), Mark J. Nyvlt (Ottawa),
Mirko Obradović (Belgrade), Kurt Raaflaub (Brown University),
Livio Rosetti (Perugia), Danijela Stefanović (Belgrade),
Mirjana D. Stefanović (Novi Sad), Bojana Šijački Manević (Belgrade),
Rastko Vasić (Belgrade)

Главни и одговорни уредник
Ксенија Марицки Гађански

Editor-in-Chief
Ksenija Maricki Gadjanski

СЛИКА НА КОРИЦАМА – COVER PICTURE

Сребрна шарнирска фибула на корицама потиче из околине Сомбора. Датује се у другу половину 4. века пре нове ере. Нађена је у гробу или остави заједно са три друге сребрне фибуле истог типа и четири нарукнице од сребрног лима. Данас се налази у Природњачком музеју у Бечу. Фибула припада последњој фази развоја шарнирских фибула, тзв. варијанти Чуруг, које су под грчким утицајем израђиване на територији данашње Војводине.

The silver fibula of the “Scharnier” type on the cover was found in the surrounding of Sombor. It is dated to the second half of the 4th century B.C. It was found in a grave or a hoard together with three silver fibulae of the same type and four bracelets of silver sheet. It is now in the Natural History Museum in Vienna. The fibula belongs to the last development phase of “Scharnier” fibulae – the variant Čurug – which was produced under Greek influence in the territory of present day Vojvodina (North Serbia).

Loro – Logo: Dr. Rastko Vasić

ISSN 1450-6998 | UDC 930.85(3)(082)

ЗБОРНИК
МАТИЦЕ СРПСКЕ
ЗА КЛАСИЧНЕ СТУДИЈЕ
JOURNAL OF CLASSICAL STUDIES
MATICA SRPSKA

26

НОВИ САД
NOVI SAD
2024

ПОЛЕМИКА
POLEMIC

Срђан Дамњановић

Правни факултет за привреду и правосуђе

Нови Сад

НАЦИЗАМ И АНТИКА ОПАСНЕ ПАРАДИГМЕ: ОД КОЛОНИЗОВАНЕ АНТИКЕ ДО ГАЗЕ НА ВОДИ

АПСТРАКТ: У тексту приказујем, анализирам и критикујем концептуализацију расистичке парадигме у делу Јохана Шапутоа *Нацизам и антика*. Реч је о веома значајном, исцрпном и занимљивом делу. Ипак, демонстрирам и један недостатак, а то је изостављање систематичнијег објашњења везе која постоји између расизма и експлоатације људских и материјалних ресурса. У прилог сопственој аргументацији наводим становишта Розе Луксембург, Едварда Саида, Самира Амина, Мартина Бернала и Ксеније Марицки Гађански. У приступу Шапутоом тексту, вођен сам идејом да је у доба нацизма антику запосела и колонизовала нацистичка идеологија, док се данас антика искључује сходно идеологији политичке коректности. Искључивање и занемаривање антике видим као нови облик колонијализма. Посматрано у целини, Шапуто богато документује везу која постоји између расизма, националсоцијализма и колонизовања грчко-римске антике.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: нацизам, антика, расизам, колонијализам, империјализам, постколонијализам, Јохан Шапуто.

Нацизам и антика, Јохана Шапутоа (Johann Chapoutot, 1978), занимљива је и богато документована студија посвећена односу нацистичког расизма према античком наслеђу.¹ Шапуто, француски историчар, студирао је историју, германистику и право на Вишој нормалној школи у Паризу (École normale supérieure), а од 2016. као професор савремене историје активан је на Сорбони. Поред *Нацизма*

¹ J. Шапуто, *Нацизам и антика*, с француског превела Милица Рашић, Лозница: Карпос, 2023, 468; J. Chapoutot, *Le National-socialisme et l'Antiquité*, Paris: PUF, 2008, coll. «Quadrige», 2012, 643.

и антике, Шапуто је публикувао и петнаест веома запажених дела, почевши од *L'Âge des dictatures: Fascismes et régimes autoritaires en Europe de l'Ouest, 1919–1945* (2008) до *Le Grand Récit: introduction à l'histoire de notre temps* (2021). Очекујем да ће се овај импозантан низ убрзо наставити.

У делу *Нацизам и антика* Шапуто је успео да у великој мери осветли место антике у дискурсу националсоцијалистичког покрета. Ипак, поменути значај студије неће нас спречити у намери да демонстрирамо и њену основну слабост. Реч је о недостатку систематичнијег објашњења сврхе расизма, уз упадљиво изостављање „великих наратива”. „Велики наративи” нису предмет бављења једног историчара, али историчар их недвосмислено подразумева, поготово када их не наводи. Под „великим наративима” мислим на сложене и систематичне теорије које претендују на обухватна објашњења. Оне потичу из антике, конкретније од Платона и Аристотела. Проблем је важан зато што се данас суочавамо не само са расистичким глорификацијама антике него и са наличјем целог процеса. И актуелне норме коректности доводе у питање античку баштину, тако да се традиција суспендује на један мање драматичан, али ништа мање опасан начин.

РАСИЗАМ И ПОЖЕЉНА ТУМАЧЕЊА

Први део студије анализира кључне парадигме и разматра процес припајања антике расистичком дискурсу. Антика се инкорпорира у германски свет тако што се „материца народа” премешта са Истока на Север. Иначе, *vagina nationum* као један од кључних појмова нацистичке пропаганде спаја учења средњовековног готског историчара Јорданеса и античких историчара са модерним биологизмом, стварајући категоријални апарат расолошке псеудонауке. Док хегелијанска философија историје почива на кретању од Истока ка Западу, нова парадигма почива на претпоставци *материце народа* која се налази на европском Северу. Реч је о интерполацији модерног биологизма у античке и средњовековне текстове, са катастрофалним последицама.

Мит о нордијском пореклу шире затим историчари и педагози и он постаје званична верзија историје порекла у Трећем рајху. Други део студије бави се опонашањем антике, од естетике аријевског тела до „здраве уметности за здрава тела” и лекцијама о римској хегемонији и античкој колонизацији за које нацисти верују да им могу бити од велике помоћи у формирању модела сопствене хегемоније. Ту су и поглавља посвећена расистичкој држави, Трећем рајху као другој

Спарти, итд. Трећи део обухвата питања одјека антике, од историје борбе раса, опсесивног питања о смрти и крају цивилизације, па до кореографије краја – естетизма и нихилизма на позорници коначне катастрофе. Већ делимичан преглед тема делује импресивно.

У тексту на корицама дефинисано је пожељно схватање односа националсоцијализма и антике. Данас се сматра да националсоцијализам не представља изоловану појаву, него је реч о екстремној појави континуитета идеологије окцидентализма, која западноевропску културу види као једино цивилизовану и која сопствено варварско и агресивно поступање према „расно и културно инфериорним непријатељима” оправдава као легитимну одбрану од зла и варварства. Стари Запад је током векова производио наглашено опресивне дискурсе, чија су мета били народи од Азије, Африке, Океаније све до Јужне и Северне Америке у циљу заузимања природних и људских ресурса. Али нацизам и фашизам имају неке особености. Једна од особина немачког националсоцијализма, наводи се у тексту, било је настојање да колонизује античку прошлост и да је агресивно присвоји у расистичком кључу.

Није јасно од кога потиче парафразирани навод. Да ли од самог аутора или је плод накнадне интервенције уредника? Свеједно, текст скицира пожељну рецепцију, коју ћу покушати да сагледам и подвргнем критици. Премда расизам садржи и несводиви вишак вредан анализе, држим да веза која постоји између опресивних дискурса и заузимања природних и људских ресурса није довољно тематизована. Како у позадини расизма стоји борба за „животни простор”, расизам не поседује потпуно самосталну динамику него је везан за историју колонијализма и динамику капитализма. Изостављање системског објашњења води фаворизовању „лебдећих означитеља” и занемаривању расизма као дискурса који „аминује” преотимање ресурса и проширење „животног простора”. Нацистички расизам не може се разумети без позивања на закаснелу колонизацију, тј. на процес заузимања и поделе колонија у коме Немачка заостаје за конкурентским нацијама.

Главна порука Шапутоове студије гласи: националсоцијализам, који западноевропске народе види као супериорне и једино цивилизоване, заговара агресивно поступање према „расно и културно инфериорним”. У форсирању једне колонизаторске парадигме активно су учествовали историчари, педагози, уметници, архитекте, археолози, лингвисти, славни философи и класични филолози. Исписана је нова историја Грчке и Рима, која је медитеранске културе прикључила тзв. „нордијској раси”. Не колонизују се само „подљуди” него се колонизује и античка прошлост. На мети опресивног дискурса били су и још увек јесу народи и друштва чије ресурсе, људске и

природне, треба преузети. Зато је дошло и до тога да националсоцијализам колонизује антику. Шапуто истражује две основне парадигме у том процесу, Источну и Северну.

Пошто Шапуто користи појам *парадигме*, кратки осврт на Кунов концепт *парадигме* може нам бити од велике помоћи. Према Куну, успостављање нове научне структуре кадре да објасни постојеће аномалије не представља само револуцију у области науке, него и у целокупном виђењу света. Теорија постоји заједно са свим последицама које из тога произлазе. За Куна су парадигме „универзално призната научна достигнућа која неко време пружају модел проблема и решења за заједницу практичара”.² Мартин Коен описује појам „промене парадигме” као неку врсту интелектуалног вируса који се проширио на тзв. друштвене науке, затим на уметност, па чак и на свакодневну савремену политичку реторику. Коен оптужује Куна да концепт избегава драстичне последице.³ У нашем контексту, та драстична последица огледа се у избегавању радикалних и систематичнијих теорија које могу да објасне „расни вирус” у конкретнијем смислу. Постоји опасност да се *парадигме* издвоје из друштвеног контекста као и да се посматрају као изоловане силе.

ПРОМЕНА ПАРАДИГМЕ: СА ИСТОКА НА СЕВЕР

Не испуштајући из вида наведени недостатак, наглашавам врлину студије: Шапуто убедљиво демонстрира деловање две парадигме које су одредиле поглед на порекло, расу и положај антике. Прва парадигма је она о источном пореклу цивилизације (*ex oriente lux*), а друга о нордијском пореклу (*ex septentrione lux*).

У 18. веку се убрзано развија дискурс који треба да замени мит о Адаму. Нова колевка човечанства не налази се више у Адамовом крилу и у пророчкој Палестини, већ у Индији. Хипотезу о Индији заступа важан антиклерикалац и јудеофоб – Волтер, а из ове хипотезе настаће аријевски мит. Индијска хипотеза је касније наводно потврђена увидима компаративне лингвистике, а језик је могао да се рашири Европом само ако су Индијци, као изворни народ, некада населили исту ту Европу. Фридрих Шлегел 1819. године уводи термин *Arier* као ознаку за освајачке народе који се селе, за оне од којих настају модерни европски језици, нације и културе. Шлегел позајмљује овај термин од санскртског *arya*, што значи ’племенит’.

² K. Thomas, *The Structure of Scientific Revolution*, Chicago: University of Chicago Press, 1996. 10

³ M. Cohen, *Paradigm Shift: How Expert Opinions Keep Changing on Life, the Universe and Everything*, Exeter. UK: Imprint Academic, 181.

У Немачкој се индоманија претвара у германоманију. Индијци су оплодили немачку земљу из које је потом никао немачки, односно индогермански или аријевски народ. Просвећени духови пристају на нови мит о пореклу, а Хегел га уздиже на посебан ниво. Светски дух, који је рођен у земљи Оријента, путује с истока на запад, да би нашао своје пуно остварење у западном свету, у германској слободи. Према Хегелу, човек Запада у античкој Грчкој проналази свој завичај, али дух до краја долази себи тек у немачкој држави.

Тезу о нордијском пореклу индоевропског човечанства у академској јавности брани званични расолог нацистичке партије Ханс Фридрих Карл Гинтер (1891–1968) из Фрајбурга. Као горљиви националиста Гинтер је после Првог светског рата наставио борбу у фрајкорима (Freikorps) све до 1921. године. Сасвим узорита биографија за једног оца науке о расама. Вилхелм Фрик, нацистички министар унутрашњих послова Турингије, позвао је Гинтера на баш за њега отворену катедру за расологију Универзитета у Јени. Приступном предавању присуствовала је врхушка Партије, чак је Хитлер дошао да чује свог учитеља. Гинтер је био главни заговорник тезе о нордијском пореклу великих цивилизација, која почива на аксиому да сва култура потиче са Севера. Реч је о тези која се више не сме оспоравати. *Материца цивилизације* није више Индија, већ Немачка. Алфред Розенберг у својим говорима понавља и утврђује расистичку парадигму режима. Раније је Азија важила за колевку човечанства, а сада се показало да духовно сродство међу Индогерманима које је установљено у 19. веку не постоји због духовног утицаја југоистока на север, него обратно. Људи севера су пре најезде варвара надирали у таласима све до централне Азије, Ирана и Индије. Реч је о дефинитивном преокретању једне историјске парадигме у другу.

У суштини, расологија мисли и функционише као антропологија која је заборавила појам културе у корист природе. Нордијско порекло комплетне индоевропске цивилизације није више на нивоу хипотезе, оно се уздиже у ниво највише државне догме. У Гинтеровој *Расолоџији немачког народа* прихваћено је учење средњовековног готског историчара Јорданеса. Север Европе римски писци називали су *материцом народа* (*vagina nationum*). Док је корен изворне расе остао уземљен у тло Германије, различите гране су се шириле далеко од родне земље, емигриравши изван Германије, према пределима југа, у Грчку, Индију и Рим, где су створиле високоразвијене културе и моћне цивилизације. Нацистичка идеологија дословно преузима Гинтерову догму.

Мит о нордијском пореклу шире историчари и педагози и он постаје званична верзија историје порекла у Трећем рајху. Иницијатива потиче од Вилхелма Фрика, министра унутрашњих послова

Рајха, који у мају 1933. држи говор о настави историје у школама, јер је сада „праисторија национална наука”. Историја Европе је дело народа „нордијске расе”. Не сме бити ни трачка сумње у духу наставника и ученика да је историја Грка као и „нордијских народа Италије” дошла са територије централне Европе.

Средњошколски програми за предмет проучавања историје прецизно утврђују „немачки народ” и његову „борбу за егзистенцију”. Извесност судбине једног народа која обухвата прошлост и будућност почива на уверењу о постојању генетске отаџбине која директно повезује прошлост са садашњошћу кроз генетско наслеђе. У том подухвату антички Оријент и грчко-римска антика припојени су германско-нордијској историји, а о том периоду, с обзиром на значај, не подучава се само у школи. Овај дискурс о пореклу превазилази школу и шири се на много нивоа. Публицитет добијају питања која се тичу нордијске природе Грка и Римљана.

Доказ за то да су Грци и Немци савременог доба део исте расне суштине за Розенберга је инстинкт који нас наводи да у свему грчком видимо германство и да одбацимо све што носи обележје Сирије и Вавилонa. Затим се курикулуми одређују према ирационалној расистичкој парадигми. У том послу је на услузи армија „оргaнских интелектуалаца”, која своје предмете прилагођава новој парадигми, као што ће бити услужна и следећој! Наставници хуманистичких наука склони су да мењају парадигме у складу са владајућим трендом.

АНТИКА И НАВОДНИ АГОН ИСТОКА И ЗАПАДА

У визији светске историје националсоцијалистичког расизма, важно место заузима расистичко инсистирање на хиљадугодишњем сукобу Истока и Запада. После Стаљинградске битке, нова тема појављује се на пропагандном хоризонту: последње упориште индо-германске расе је тврђава Европа (Festung Europa). Шапуто се позива на брошуру која истиче континуитет расе, културе и етике у европској борби, поистовећујући грчке борце у Маратонској бици, римске легије и теутонске витезове у истој логици супротстављања Истоку. У тој визури, коначна борба за расну превласт запечатилиа је стварање Европе, а истоветност расних суштина, непријатеља и циљева, чини ове вековима раздвојене ратове једним истим сукобом, како то објашњава сам Хитлер говором у Рајхстагу децембра 1941:

„У бици на Каталaунским пољима, Римљани и Германи први пут су се појавили раме уз раме у судбоносној борби од огромног значаја, да би одбранили цивилизацију која је, рођена у Грчкој, прошавши кроз Римљане, освојила и Германе. Европа је рођена. Запад

је васкрснуо у Грчкој и Риму, и његова одбрана није била само ствар Римљана, већ пре свега Германа. Концепт коме смо дали име Европа сада се ширио простором, баш као што је Запад, осветљен грчком цивилизацијом, испуњен огромним наслеђем Римског царства, ширио свој простор кроз германску колонизацију.²⁴

Пропаганда Хитлерових заштитних одреда (Waffen SS) путем различитих памфлета за идеолошко обликовање понавља исти образац. Мотив хиљадугодишње борбе између Истока и Запада, уз Исток који је у најбољем случају склон паразитирању, а у најгорем уништавању индогерманског Запада, понавља се до изнемоглости. Пошто антика није познавала модерни концепт расе, „истраживачи” морају решити један скоро методолошки проблем. Како би се објаснио ток историје, морају се открити расни „трагови”. Они се откривају повезивањем доступних докумената о карактерним цртама са претпостављеном расном структуром, конфабулирајући „рат народа и раса”.

Розенберг подробније развија расну херменеутику пунских ратова. После пораза Грка и пада под утицај азијског елемента, Римљани улазе у арену расне борбе да би се супротставили непријатељима нордијске расе, овај пут више афричким и семитским него азијским непријатељима. Према Розенбергу, римска историја понавља историјски образац грчке историје, појачавајући сцену расне борбе. Рим је сачувао нордијску расу којој је претила феничанска зараза. Сукоб Рима против Картагине већ је величао Хјустон Стјуарт Чемберлен у „библији расизма”, *Темељи девејтнаесетог века*. Неталентовани Розенберг само је ископирао Чемберленову идеју. Изрека старог Катона садржи сурово-неопходну расистичку поруку: *Delenda Carthago!* У следећем кругу, *error fundamentalis* римске историје, садржан је у једном невероватном пропусту. Римљани нису истребили поразене Јевреје, који су наставили да се боре у сенци, у мраку завере, користећи ново, подмукло оружје: Павлово хришћанство. Док се Грци боре пешадијом и флотом против персијске Азије, а Рим пешадијом побеђује Ханибала, нордијска цивилизација суочена је са мрачнијим противником који је разара изнутра.

Школски уџбеници као и памфлети идеолошког образовања нацистичке партије, допринели су расном тумачењу антике: расни сукоб траје шест хиљада година! Раса је судбина, како налазимо у једном партијском памфлету, а сукоб између трговачког друштва и расне републике старог Лацијума био је неизбежан. Картагина, као лукава трговачка држава, настојала је да се суочи са Римом кроз „инфилтрацију”, али Римљани су вратили борбу на поље части: то је био сукоб војника. У једном уџбенику сукоб је „педагошки објашњен”:

²⁴ J. Chapoutot, *Nacizam i antika*, Loznica: Karpos, 2023, 265.

Римљани су били Индогермани, а Картагињани Семити. Нордијска воља за моћ ступила је у борбу против трговачког духа Семита. То је само још један круг у вечном враћању истог. Грчко-персијски ратови, у уџбеницима историје колико и у новијој партијској пропаганди, постају парадигма расне борбе. Ратови против Персијанаца представљају борбу за грчку слободу против претње са Истока која хоће да пороби државу и дух.

РАДИКАЛНИЈЕ ТЕОРИЈСКЕ КОНСЕКВЕНЦЕ: ОД ИМПЕРИЈАЛИЗМА И ОРИЈЕНТАЛИЗМА ДО ПОСТКОЛОНИЈАЛИЗМА И ИМПЕРИЈЕ

Расветљавање односа нацизма и расизма може нам помоћи да схватимо сву опасност искључивања великих мисаоних традиција из нашег образовања. У духу Шапутоове студије, противим се тенденцијама потискивања и изостављања „некоректних” садржаја. Истина није наш непријатељ, као што то није ни антика. Зато је и искључивање нацистичке симболике из наставе више него контрапродуктивно. Уосталом, без антике Шапутоова књига не би ни била могућа. Један од носећих појмова, појам парадигме, потиче директно из Платонове философије.

Захваљујући Едварду Саиду и Мартину Берналу, упућенији смо у однос порекла грчке цивилизације и новијих стереотипа. Сами грчки писци, наводи Саид, отворено су признавали хибридную прошлост сопствене културе, а европски филолози су стекли идеолошку навику да прескачу ове срамотне одлуке у корист тезе да је грчка култура изворна и самоникла, ради утемељења европског империјализма.⁵ За грчку цивилизацију знало се да она потиче из различитих извора. Током 19. века грчка цивилизација редизајнирана је као аријевска, а њени семитски и афрички корени су потиснути.⁶

Наведимо још један пример. У тексту посвећеном *Лексикону религија и митова Европје*, Александрина Цермановић Кузмановић и Драгослава Срејовића,⁷ уз недвосмислене похвале, Ксенија Марицки Гађански наглашава и недостатак подухвата: географски детерминисан простор Европе као особене духовности вештачки је издвојен од старијих афроазијских култова и ритуала, чиме се систематично искључује праћење развоја, типологија и паралела најстаријих

⁵ E. Said, *Culture and imperialism*, New York: Vintage, 1994.

⁶ M. Bernal, *Black Athena: The Afroasiatic Roots of Classical Civilization*, Vol. 1. New Brunswick: Rutgers University Press, 1987, 280–336.

⁷ А. Цермановић-Кузмановић, Д. Срејовић, *Лексикон религија и митова европје*, Београд: Савремена администрација, 1992.

веровања.⁸ Такође, наша сазнања о боговима и веровањима зависе од наших интерпретација и разумевања потпуно језички неименованих феномена. Ограничењем на географску Европу, аутори се одричу важне компоненте излагања, а то је праћење развоја европских култова и њиховог повезивања са старијим афроазијским словјевима.

Одбацивање европоцентричне парадигме отвара простор за следећу: афроцентричну. Парадигме су опасне. У тексту „Полемика о 'црној' Атини. Афроазијски корени класичне цивилизације”, Ксенија Марицки Гађански наводи да се Бернал заложио да се стари модел порекла хеленске цивилизације, обојен романтичким, расистичким и идеализованим приступом, одбаци и замени реалним и објективнијим тумачењем о афричким и азијским коренима грчке цивилизације у целости. Међутим, Т. Лала је објавио текст разговора са Берналом под називом „Кајем се због Црне Атине”. Наслов дела дао је издавач из комерцијалних разлога, али на таласу коректнине афроцентричне парадигме. Бернал тврди да никада није дословно хтео да каже како су Питагора, Платон и Аристотел крадљивци афричке мудрости, а још мање да су похађали мистеријске семинаре на фантомским универзитетима Египта.⁹ Парадигме су опасне јер сложене облике теоријског знања своде на канон коректности, који формулише оно што се не сме довести у питање. А тиме смо стигли до наличја расизма.

Према критичарима расне теорије из тридесетих година прошлог века, расна теорија је закаснила покушај зоологизације људског друштва, јер закон природног одабирања замењује категорију рада.¹⁰ Расизам се не може посматрати ван хоризонта друштвене репродукције капитализма. Репродукција није један затворен и самодовољан процес, капитализам се обнавља и шири „херојским средствима” политичког насиља у коме је расизам само једна димензија. Други мора бити дехуманизован. У складу са парадигмом Розе Луксембург можемо утврдити две потпарадигме.¹¹ Расизам обезбеђује експлоатацију нових области, проширујући круг купаца и роба, колико обезбеђује и унутрашњу колонизацију. Чишћење „белих зона” ниске акумулације унутар сопственог расног простора одвија се упоредо са чишћењем „не-чистих раса”. Некада се те две парадигме употпуњују и укрштају, као што је то случај данас са уништењем Газе и плановима о светлој будућности тог или неког другог простора.

⁸ К. Марицки Гађански, *О миѿу и релиѿији*, Београд: Издавачка задруга Идеа, 133.

⁹ К. Марицки Гађански, „Полемика о (црној) Атини: афроазијски корени класичне цивилизације”, у: *Лотос макробиос*, Београд: Рад, 2007, 153.

¹⁰ Љ. Живковић, *Људско друштво и расна теорија*, Загреб: Б. Румбак, 1937.

¹¹ Р. Луксембург, *Акумулација капиѿала*, Београд: Култура, 1955, 371–465.

Расизам није резервисан за неки посебан народ. На пример, пројекат „Газа на води” уводи „лепшу” будућност без непродуктивне палестинске популације, која само блокира развој ултралукративног хотелијерства.¹² Када се сувишно становништво исели у пустињу, на рушевинама ће изникнути луксузни хотели. Дакле, Шапутова књига јасно оцртава оно што недостаје. Само „велики наративи” могу одговорити на питање о подели простора и времена и о друштвеној реалности која из тога настаје. Визија простора се мења, као што се мења и доминантан народ као оличење расе, док је у центру увек једна метропола: Атина, Рим, Берлин.

Приступио сам Шапутоовом делу с намером да демонстрирам проблем занемаривања антике и системских теорија. Данашње негације антике и хуманистичке традиције сродне су покушајима инкорпорације антике у расистички хабитус. Моји аргументи су на линији теза Самира Амина (1931–2018). Амин, један од критичара културолошког приступа који оличава Саидов *оријентализам*, заговара замену парадигме европског рационалитета критиком империјализма и расизма. Расистичка основа европоцентризма почива на лажној дихотомији Грчка – Оријент. Самир Амин погађа само „срце таме” европоцентричне парадигме. Европски идентитет, створен да разликује себе од других, води диференцији унутар Европе, на категоризацију народа који су више или мање удаљени од парадигме. Тако лорд Кромер формулише тезу да је британска владајућа класа супериорнија од осталих, а Хитлер тек интервенише у распоред.¹³ Наставак је добро познат. Центри оформљени у 19. веку, САД, Немачка и Јапан, распламсали су нове конфликте за поделу империјалистичког плена из 1492. године. Победе револуција на периферији, уз пораз нацистичке Немачке, пола века су одржавале илузију да је носилац цивилизације успео да се цивилизује. Расизам је замењен позивањем на интервенције ради одбране „демократије”, „људских права”, „хуманости”, а наративи из претходних фаза су забрањени. Највећи број заступника расистичке теорије, после 1945. године, без икаквих проблема прихватио је нови поредак, па се о расизму говори на начин који одговара наследницима расизма. Све у свему, „крвнички диктатори” и „фундаменталистички терористи” и даље живе првенствено на „Оријенту”. Расизам је преобучен, између осталог, захваљујући и забору антике. Зато се водећи борци против расизма свде на подобне иконе, а антика је подређена још једној деконструкцији. Шапутоова настојање да корифеје хуманизма и

¹² „Jared Kushner says Gaza’s ‘waterfront property could be very valuable’” (интернет).

¹³ S. Amin, *Eurocentrism*, New York: Monthly Review Press, 1989, 172.

антихуманизма (Јегера и Хајдегера)¹⁴ прикаже у контексту расистичке колонизације антике за сваку је похвалу, као истицање чињенице да интелектуална расијализација сеже све до Канта, па и даље.

У завршном поглављу, Шапуто инсистира на институцији *проклејсѝво заборава* (*damnatio memoriae*). Намерним изостављањем и брисањем, бацањем проклетства, моменат који се жели негирати додатно се учвршћује и глорификује, захваљујући афирмативној фантазији коју побуђује предмет забране. Забраном употребе нацистичких симбола чак и у наставне сврхе отвара се простор за иначе моралистичку интерпретацију актера националсоцијализма као арханђела зла. Злочинцима се намеће аура *свејшости зла* која спречава сваку анализу. Дакле, потребно је још више антике, као што је потребно приступити нацизму без потискивања, цензуре и сакривања. Књига *Нацизам и антика* је у том смислу монументална студија која постиже свој главни циљ. Богато је документована веза између расизма, националсоцијализма и колонизовања грчко-римске антике. Антика је запоседнута и експлоатисана ради учвршћивања националсоцијалистичке идеологије.

ЛИТЕРАТУРА

- Живковић, Љубомир. *Људско друштво и расна теорија*. Загреб: Б. Румбак, 1937.
- Јегер, Вернер. *Paideia: обликовање грчког човека*. Прев. Олга Кострешевих и Дринка Гојковић. Нови Сад: Књижевна заједница Новог Сада, 1991.
- Луксембург, Роза. *Акумулација капијала*. Београд: Култура, 1955.
- Марицки Гађански, Ксенија. *О миту и религији*. Београд: Издавачка задруга Идеа, 2003.
- Марицки Гађански, Ксенија. *Лојос макробиос*. Београд: Рад, 2007.
- Хајдегер, Мартин. *Пућни знакови*. Прев. Божидар Зеџ. Београд: Plato, 2003.
- Цермановић-Кузмановић, Александрина, Драгослав Срејовић. *Лексикон религија и митова древне Европе*. Београд: Савремена администрација, 1992.
- Amin, Samir. *Eurocentrism*. Translated by Russel Moore and James Mebrez. New York: Monthly Review Press, 1989.
- Bernal, Martin. *Black Athena: The Afroasiatic Roots of Classical Civilization*. Vol. 1. New Brunswick: Rutgers University Press, 1987.
- Chapoutot, Johann. *Nacizam i antika*. Prev. Milica Rašić, Loznica: Karpos, 2023.
- Cohen, Martin. *Paradigm Shift: How Expert Opinions Keep Changing on Life, the Universe and Everything*. Exeter. UK: Imprint Academic.

¹⁴ В. Јегер, *Paideia: обликовање грчког човека*, Нови Сад: Књижевна заједница Новог Сада, 1991; М. Хајдегер, „Писмо о хуманизму”, у: *Пућни знакови*, Београд: Plato, 2003.

Kuhn, Thomas. *The Structure of Scientific Revolution*. Chicago: University of Chicago Press, 1996.
Said, Edward. *Culture and imperialism*. New York: Vintage, 1994.

Интернет везе

“Jared Kushner says Gaza’s ‘waterfront property could be very valuable’”.
<https://www.theguardian.com/us-news/2024/mar/19/jared-kushner-gaza-waterfront-property-israel-negev> (10. 10. 2024)

Srđan Damnjanović

Faculty of Law for Commerce and Judiciary
Novi Sad

NAZISM AND CLASSICAL PAST DANGEROUS PARADIGMS: FROM COLONIZED CLASSICAL PAST TO GAZA’S WATERFRONT

Summary

In the text I present, analyze and critique the conceptualization of the racist paradigm in Johann Chapoutot’s work *Greeks, Romans, Germans: How the Nazis Usurped Europe’s Classical Past*. Despite its being tremendously important, comprehensive and interesting, I find it flawed in one aspect: it fails to give a more systematic explanation of the relationship between racism and the exploitation of human and material resources. To support my argumentation, I reference the views of Rosa Luxemburg, Edward Said, Samir Amin, Martin Bernal and Ksenija Maricki Gadanski. In my approach to Chapoutot’s text, I was guided by the idea that classical past was appropriated and colonized by Nazi ideology, while nowadays it is often excluded in accordance with the ideology of political correctness. I interpret such exclusion and neglect of classical past as a new form of colonialism. Chapoutot richly documents the connection between racism, National Socialism and colonization of Greco-Roman antiquity.